

Сорочинська О.А.
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Природоохоронна діяльність молоді як шлях подолання екологічної кризи на Житомирщині

Незадовільний екологічний стан на планеті, різке зменшення корисних копалин, зубожіння природних ресурсів землі, води змусило людство усвідомити й переосмислити результати своєї діяльності, та негайно шукати шляхи виходу з цього становища.

Упродовж багатьох років у людському суспільстві панувала ідея всемогутності людини над природою, усвідомлення себе вінцем творіння. Людській натурі притаманна “воля до влади”, що виражається у перемозі над природою будь-якою ціною [6]. Все це призвело до вимирання великої кількості видів тварин і рослин, зменшення територій лісів, річок, забруднення вод Світового океану і загального потепління на землі.

Не менш негативного впливу від недбалої діяльності людини зазнала Житомирська область.

З давніх часів Житомирське Полісся славалося своїми природними ресурсами тому, деякі науковці називають Житомирщину “Уралом у мініатюрі” або “Швейцарськими Альпами”. На Поліссі багато мальовничих куточків з великими площами лісів, річок, різними формами рельєфу. Клімат порівняно з іншими областями України помірно-континентальний, теплий і вологий, що сприяє великому різноманіттю рослинного і тваринного світу.

Не менш відоме Житомирське Полісся природними лікувальними водами з високим вмістом радонових речовин, які використовують для лікування опорно-рухової системи людини [3;17-18].

На території лісового фонду області, з метою збереження рослинного і тваринного світу діє Поліський природний заповідник. На його території мешкають рідкісні і зникаючі види тварин, та види занесені до Червоної книги (журавель сірий, дрофа, лелека чорний, видра річкова, кіт лісовий, рись звичайна), серед рослин – багато орхідейних видів [5;6-9].

Особливо цінним є територія Словечансько-Овруцького кряжу, який простягається більш ніж на 60 км із загальною площею 750 км². Тут можна побачити скелі кристалічних порід, бурхливі річки, густий ліс та понад 80 видів реліктових рослин (дуб скельний, береза чорна, рододендрон жовтий, плющ звичайний, смородина альпійська) [3;18].

Але, не зважаючи на великий перелік багатств Житомирщини, вони знаходяться на межі вичерпання та знищення.

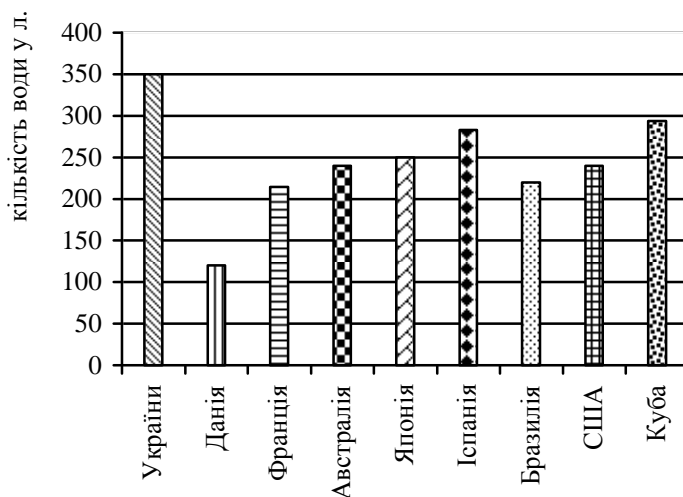
Великого негативного впливу природа Поліського краю зазнала після аварії на Чорнобильській Атомній електростанції у 1986 році, що призвело до радіаційного забруднення більшої частини її територій. Найбільшого впливу зазнали території Народицького та Коростенського районів. Саме тут, під впливом радіації, непридатними до споживання і використання у господарській діяльності людини, стали тисячі кілометрів ґрунту, лісу, води, що зумовило масове відселення людей із територій забруднення. Також, поганий екологічний стан спричинив зменшення населення за останні 5 років на 3,2 %, збільшення смертності в результаті захворювань систем кровообігу, дихання, травлення на 8-12% [2;9].

Великі території лісів Полісся зникли протягом останніх трьох століть у результаті вирубування і підготовки територій для вирощування сільськогосподарських культур (льон, картопля, зернові культури), та масових пожеж спричинених недбалою поведінкою людей у лісі. У свою чергу це призводить до ерозії ґрунтів, виникнення зсувів.

Незважаючи на густу гідрографічну мережу і велику кількість річок, озер, боліт водні ресурси Житомирщини з кожним роком зменшуються.

Причина цього, полягає у господарській діяльності людини, пов'язаній із забрудненням джерел та русел річок побутовими відходами.

За даними водно-інформаційного центру (м. Київ) великі міста України посідають перше місце серед міст великих країн світу у споживанні води на одного чоловіка на добу, що негативно впливає на якість води.

Споживання води у великих містах країн світу, у літрах на одну людину за добу

З метою зменшення негативного впливу людської діяльності на природне середовище велике значення має організація роботи основної школи, закладів позакласної і позашкільної освіти. Діяльність молодіжних природоохоронних центрів будується відповідно характеру і змісту інтересів дітей. Часта змінюваність інтересів підлітків вимагає пошуку нових, більш ефективних форм впливу, з метою збагачення їх інтересів і розвитку особистості. Педагогічний процес у цих закладах організовується таким чином, що дитина сама обирає середовище своєї діяльності і контролює свої результати і вчинки. У свою чергу, керівники аналізуючи педагогічні факти, намагаються створити відповідні умови для формування цінностей особистості.

Діяльність центрів забезпечує можливості вибору знань за уподобаннями і реалізації своїх захоплень з дитинства, що впливає на характер самореалізації всієї наступної життєдіяльності людини. Також, позакласні та позашкільні заклади сприяють формуванню вільної,

повноцінної особистості, здатної брати активну участь у творенні і діяльності Української держави, збереженні і примноженні природи рідного краю, дають змогу учням засвоювати знання за інтересами, створюють психологічний клімат, умови інтелектуальної незалежності.

Одним із таких центрів, є створена 1 листопада 1951 року Житомирська еколого-натуралістична станція. Цей заклад вже понад 50 років відіграє соціально-координуючу роль у розвитку позакласної навчально-виховної роботи біологічного, екологічного, природоохоронного та сільськогосподарських напрямків в школах і позашкільних закладах області.

На перших етапах діяльності екологічної станції працювали гуртки бджільництва, садівництва, ботанічний, зоологічний, ґрунтово-геологічний та гурток юних кіномеханіків. У 1956 р. було відкрито відділи рільництва, та овочівництва і природознавства молодших класів. Тоді велася дослідницька робота з посівами озимої пшениці, жита та ячменю.

Особливо цікаво та корисно було юннатам доглядати за кролями та голубами у зоологічному гуртку. Внаслідок творчої праці всього колективу кращі юннати стали учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві. 150 педагогів та школярів області одержали бронзові медалі “Юний учасник ВДНГ СРСР” та посвідчення учасника. З нагоди 10-річчя створення станції юних натуралістів у листопаді 1961 р. в Житомирі відбувся обласний зліт юннатів, на якому була представлена виставка досягнень юннатів та учнівських виробничих бригад області.

З появою нових форми юннатівського руху: піонерські супутники, тваринницькі ланки, шкільні лісництва, “блакитні” та “зелені” у 1987 р. на Житомирщині було створено наукове товариство учнів. Робота біологічної станції велася тоді на базі обласної станції юннатів за таким напрямками: екологія, зоологія, ентомологія, ботаніка. З 1991 р. члени НТУ області стали постійними учасниками Всеукраїнських конкурсів наукових робіт членів МАН та НТУ в Одесі, Львові, Києві, Вінниці. У 1994 р. в обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді був організований і проведений

обласний конкурс захисту наукових робіт біологічного профілю членів НТУ. В конкурсі взяли участь 33 учня старшого віку, які підготували 27 наукових робіт та реферати [1;48].

На даний момент площа ЦЕНТУМ становить 2 388 м², площа навчально-дослідних ділянок становить 0,82 га, яка складається з 7 відділів (дендрарій, квітники, альпійські гірки, ділянки лікарських та овочевих культур, плодовий сад). На території центру організовано роботу 73 гуртків 27 профілів. Вони охоплюють понад 1,1 тис. дітей і підлітків віком від 6 до 18 років та студентів.

Основним напрямом діяльності є еколого-натуралістичний, що передбачає оволодіння вихованцями знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем.

У гуртках юних друзів природи та природознавства для молодших школярів, діти мають можливість продовжити знайомство з навколишнім світом. Вони з захопленням закладають перші досліди та вчаться спостерігати і розуміти природу.

Також, центр став організатором численних екологічних конкурсів та акцій, зокрема обласного етапу Всеукраїнського конкурсу “Мій рідний край – моя земля”, обласних: конкурсу на краще зовнішнє і внутрішнє озеленення закладів освіти “Веселкою квітне рідне Полісся” і виставки “Барви Полісся”.

З метою залучення молоді до активної природоохоронної роботи членами центру було проведено акцію “Зробимо місто чистим”, яка включала в себе роботи з благоустрою прибережної смуги річки Путятинки.

Важливого значення для формування бережливого ставлення до природи, цінування її багатств мають проведені акції “Зелена стежина”, “Первоцвіти рідного краю”, “День птахів”, “Замість ялинки – зимовий букет”.

Підсумком організаційно-масової роботи з екологічної освіти та виховання є обласний екологічний фестиваль дітей і педагогів “Голос Землі”.

При центрі працює музей відкритий до 50-річчя закладу в якому представлено кращий досвід еколого-натуралістичної роботи, набутий школами та позашкільними закладами області у різні часи, куточок природи рідного Полісся, куточок хліба та інші експонати, які використовуються для виховання учнівської молоді на кращих традиціях українського народу.

Окрасою і гордістю центру є зимовий сад, в якому зосереджено рослини, в т.ч. екзотичні, з різних географічних зон. Діє навчально-дослідна ботанічна лабораторія, 10 навчальних кабінетів.

Значне місце в діяльності закладу займає юннатівське дослідництво, робота по реалізації Міжнародних освітніх програм з екології. За участь у космічному експерименті “Вчителі і учні досліджують рослини в космосі” центр нагороджений дипломами, а в програмі Міжнародного інституту води – експрес лабораторією для визначення якості води.

На базі центру діють філії обласного відділення Малої академії наук України і Всеукраїнської заочної біологічної школи, громадське екологічне об’єднання “Пролісок”.

Великим змістом відрізняється діяльність гуртка юних флористів, на базі якого створено Малу академію мистецтв “Барвінок”.

Вихованці гуртка були багаторазовими учасниками і переможцями Всеукраїнських і Міжнародних конкурсів.

Квіти, мистецтво квіткової композиції приваблюють дітей у гуртки юних квітників-аранжувальників та фітодизайну. У процесі занять гуртківці ознайомлюються з найпоширенішими квітково-декоративними рослинами відкритого і закритого ґрунту, деревами і кущами, які використовують для аранжування і виготовлення поробок.

Основною метою діяльності еколого-натуралістичного центру є:

- створення необхідної навчально-матеріальної бази;
- організація роботи гуртків різного профілю;
- проведення масових еколого-натуралістичних заходів;

- забезпечення інформаційно-методичним супроводом діяльності філій обласного відділення Малої академії наук України і Всеукраїнської заочної біологічної школи, громадське екологічне об'єднання “Пролісок”;
- співпраця з управлінням освіти і науки облдержадміністрації, державним управлінням екології та природних ресурсів в Житомирській області, обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. Обласним виробничим об'єднанням “Житомирліс”, Поліською філією Українського науково-дослідного інституту лісового господарства і агромеліорації.

При визначенні пріоритетних завдань Житомирський облЦЕНТУМ користується нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України “Позашкільна освіта в Україні”.

Базою для практичної та дослідницької роботи із зоології та орнітології є кабінет зоології та куточок живої природи. Учні спостерігають за тваринами не тільки в лабораторії, а й у природних умовах, відвідують музеї, різноманітні виставки. Під час занять діти опановують теоретичний курс, набувають навичок роботи з колекційним матеріалом, вчаться самостійно працювати з літературою, писати реферати.

Гуртки старшокласників – юних медиків, фітотерапії, фізіології людини та тварин – мають валеологічне спрямування. Під час занять учні знайомляться з процесами, які відбуваються в організмі людини, правилами гігієни, які спрямовані на збереження здоров'я людини, опановують методики медичних та фізіологічних досліджень, прийоми надання долікарняної допомоги.

Основними завданнями Житомирського облЦЕНТУМ є:

- виховання громадянина України;
- вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду;

- виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії;
- створення умов для надання поглиблених знань з основ природничих, аграрних та лісогосподарських наук;
- залучення вихованців (учнів, слухачів) до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок у галузях сільського господарства: квітництво, лісівництво, садівництво, грибівництво, бджільництво та ін.;
- створення умов для оволодіння вихованцями знаннями про навколишнє середовище та формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду розв'язання екологічних проблем;
- залучення вихованців до науково-дослідної, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в галузі сільськогосподарських наук;
- створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів;
- забезпечення умов для здобуття учнями загальної середньої та позашкільної екологічної освіти в обсязі державних стандартів;
- формування в учнів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки;
- задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні і творчій самореалізації.
- пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих учнів;
- організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень;
- формування здорового способу життя учнів;

- здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи [4;9-10].

На відміну від загальноосвітньої школи Житомирський облЦЕНТУМ у своїй роботі використовує такі форми роботи: організація екскурсій, експедицій, екологічних стежок, польових та навчально-виробничих практик; тематичних природоохоронних акцій; фестивалів, конкурсів; наукового дослідництва; учнівсько-студентських конференцій.

Розглядаючи результативність діяльності Житомирського облЦЕНТУМ можна з упевненістю говорити про позитивні наслідки з формування у підростаючого покоління любові, почуття відповідальності, бережного ставлення до природи та примноження природних багатств. Все це у подальшому сприятиме покращенню екологічного стану в області і в державі в цілому. Тому, з погляду видатного римського мислителя Л. Сенеки: “Жити щасливо і жити в згоді з природою – це одне й те саме”, особливо якщо це природа рідного краю [5;3].

Список використаної літератури

1. Вербицький В.В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи – Монографія. - К.: “Аверс” – 2003. – 304 с.
2. Градовський В.М. Вплив екологічної ситуації на стан здоров'я людей на Житомирщині // Екологічний вісник - 2003. – №9-10. - С. 22-24.
3. Корбут Г.О., Вискушенко А.П., Галецький В.В., Лаптева А.О. Рекреаційні ресурси Житомирщини // Екологічний вісник - 2003. – № 11-12. - С. 17-19.
4. Позашкільна освіта в Україні / За редакцією к.п.н. Вербицького В.В. – К.: НЕНЦ, 2002. – С. 9.
5. Рідкісні і зникаючі види тварин Житомирщини: Навчальний посібник / Стадниченко А.П. та ін. – Житомир: Видавництво “Волинь”, 2003. – 176 с.

6. Хилько В.Г. Екологічна культура – новий архетип сприйняття
людиною природного середовища //
http://www.filosof.com.ua/JerneI/M_58/Hylko.htm.